EDUSKUNNAN LIIKENNE- JA VIESTINTÄVALIOKUNTA
ASIA: Valtioneuvoston jatkokirjelmä asiaan UJ 22/2023
Euroopan komission ehdotus Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukseksi tekoälyn harmonisoiduksi sääntelyksi

Euroopan hybridiuhkien torjunnan osaamiskeskus
Lausunto 14.9.2023
Teija Tiilikainen, johtaja

Yleisesti tekoälyn käytön sääntelytarpeesta

Tekoälyn hyödyntämiseen liittyvät turvallisuusriskit ovat hybridiuhkien näkökulmasta ilmeiset. Tekoälyn käyttöön liittyvä korkean automaation taso, algorytmien läpinäkymättömyys ja valtavien datamäärien varastointi ovat esimerkkejä tekoälyjärjestelmiin sisältyvistä haavoittuvuuksista. Eurooppalaisen sääntelykehikon luomista tekoälyn käyttöä varten voi siksi pitää tärkeänä edistysaskeleena myös turvallisuusriskien minimoimisen kannalta. Sääntelyn tason määrittäminen on kuitenkin syytä tehdä siten, että tekoälyn hyödyntäminen mahdollistetaan niillä yhteiskunnallisen elämän aloilla, joilla siitä saatavat edut ovat ilmeiset.

Käynnissä olevassa EU:n lainsäädäntöprosessissa määritellään sopivaa sääntelyn tasoa tekoälyn käyttöön liittyvät hyödyt ja riskit huomioiden. Välineenä on tekoälyjärjestelmien luokitteleminen niiden käyttötarkoituksen perusteella kiellettyihin sekä korkean, matalan ja minimaalisen riskin järjestelmiin. Kokonaan kiellettyjen järjestelmien lista on lyhyt ja perusteltu niiden käyttötarkoitus huomioiden. Korkean riskin järjestelmien tulee täyttää tietyt pakolliset vaatimukset ja niitä ehdotetaan rajoitettaviksi vain järjestelmiin, joilla on merkittävä haitallinen vaikutus ihmisten terveyteen, turvallisuuteen tai perusoikeuksiin unionissa.

Huomioita Valtioneuvoston asiaa koskevaan jatkokirjelmään UJ 22/2023

Valtioneuvoston jatkokirjelmään sisältyvät kannat liittyvät Euroopan parlamentin muutosesityksiin komission esitystä ja sitä koskevaa neuvoston yhteistä kantaa koskien. Hybridikeskuksen tehtävänä ei ole arvioida kansallisiin tarpeisiin ja näkökohtiin nojaavien kantojen relevanssia tai tarkoituksenmukaisuutta. Seuraavassa tuodaan kuitenkin esiin lainsäädäntöhankkeen nykyvaiheeseen liittyviä yleisiä sisällöllisiä huomioita.

Käsillä oleva asetusehdotus on laaja-alainen ja säätelee laajenevaa joukkoa tekoälyjärjestelmiä. On siksi tärkeää, että asetus on mahdollisimman yksiselitteinen ja selkeä sen suhteen, mitkä järjestelmät ovat kiellettyjä tai kuuluvat korkean riskin järjestelmiin. Tämä on erityisen tärkeää asetuksen laajan soveltamisalan vuoksi: sääntelyn piiriin kuuluvat kaikki tekoälyjärjestelmät, jotka on saatettu käyttöön otettaviksi EU-alueella lukuunottamatta niiden lähtömaata.

Tekoälyteknologioiden nopean kehitystahdin huomioiden vaikuttaa perustellulta, että komissiolle annetaan toimivalta muuttaa tekoälymääritelmään sisältyvien tekniikoiden määrittelyä alkuperäisen säädösehdotuksen mukaisesti.

Asetusehdotukseen sisältyvän korkean riskin tekoälyjärjestelmien rekisteröintivelvoitteen soveltamisalaa määriteltäessä on etsittävä tasapainoa velvoitteen tarkoituksen ja siihen sisältyvien tietoturvallisuusriskien välillä. Datan kerääminen valtioiden laajan turvallisuuden kannalta keskeisistä järjestelmistä voi vesittää rekisteröintivelvoitteen alkuperäisen tarkoitusperän.

Korkean riskin tekoälyjärjestelmien listauksen osalta huomiota tulisi kiinnittää EP:n ehdotukseen sisällyttää listalle järjestelmät, joita käytetään eräiden sosiaalisen median alustojen suosittelujärjestelmissä tai jotka vaikuttavat vaalien tulokseen tai luonnollisten henkilöiden äänestyskäyttäytymiseen. Vaalivaikuttamisen tavat ja tekniikat ovat kehittyneet suurin harppauksen viime vuosina demokraattisten mekanismien päädyttyä erääksi hybridivaikuttamisen pääasiallisista kohteista. Sosiaalisen median alustoilla on keskeinen rooli vihamielisen toiminnan välineinä ja näytöt niiden systemaattisesta hyödyntämisestä poliittisen keskustelun ohjailussa, vastakkainasettelujen lietsomisessa tai ehdokkaita koskevan disinformaation levittämisessä ovat kiistattomat. Sosiaalisen median alustayhtiöiden toiminnan sääntely (Digital Services Act) yhdessä niiden alustoilla käytettyjen järjestelmien käytön sääntelyn ja monitoroinnin kanssa on keskeisessä roolissa eurooppalaisten demokratioiden integriteetin turvaamisessa.

Neuvoston yhteinen kanta tukee komission ehdotusta erityisen tekoälyneuvoston (board) perustamiseksi säädettävänä olevan asetuksen täytäntöönpanon tukemista varten. Neuvosto olisi luonteeltaan neuvoa-antava ja koostuisi jäsenvaltioiden ja komission edustajista. Sen tehtävänä olisi huolehtia nyt säädettävän asetuksen yhdenmukaisesta täytäntöönpanosta.

EP asettuu tekoälyneuvostoa huomattavasti laaja-alaisemman tekoälytoimiston (office) kannalle ja on saanut esitykselleen tukea myös kansalaisyhteiskunnan ja liike-elämän piiristä. Toimisto olisi luonteeltaan unionin virasto ja sen mandaatti olisi laajempi ja rooli itsenäisempi kuin mitä komission ehdottaman neuvoston.

Tekoälysääntelyä koskevan lainsäädännön toimeenpanomekanismeja on syytä arvioida laajempaa taustaa vasten, jotta voidaan tavoitella uusien murrosteknologioiden johdonmukaista säätelykehikkoa teknologioiden väliset yhtymäkohdat huomioiden. EU-sääntelyn vauhti on viime vuosina ollut nopeaa kyberympäristössä ja laajemmassa digitaalisessa ympäristössä. Murrosteknologioiden käyttö tuo jatkuvasti uusia sääntelytarpeita, jolloin on myös pyrittävä huolehtimaan lainsäädäntökehikon selkeydestä ja siitä, ettei eri osa-alueilla tehdyt institutionaaliset ratkaisut muodosta liian pirstaleista kokonaisuutta.